

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قرآن، نجوم و کائنات

مهدی پیوند زنی و همکاران

با مشارکت واحد فناوری رصدگر علمی آسمان و سازمان فضایی ایران

سازمان فضایی ایران
IRANIAN SPACE AGENCY

موسسه فرهنگی قرآن و معارف

عنوان و نام پدیدآور: قرآن نجوم کائنات/ نویسندگان مهدی پیوندزنی...[و دیگران]؛ تهیه‌کنندگان واحد فناوری رصدگر عمق آسمان و سازمان فضایی ایران.

مشخصات نشر: قم: رصدگر دانش، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۶۰۰ ص.

شابک: ۷۵۰۰۰۰ ریال ۹۷۶۳۶-۱۰۰-۹۷۸-۹۷۸-۶۰۰

وضعیت فهرست نویسی: فیها

یادداشت: نویسندگان مهدی پیوندزنی، ابراهیم صالحی، مجتبی باقری تودشکی، حبیب

دیناروند، عبدالرضا حیدری، زهره شهبازی، سعید اکرمی، محبوبه عربی، مرتضی

پیوندزنی، فاطمه هادیان، نواب حضرتی، سیداصغر احمدی، محسن ابراهیمی،

مسعود کلبی، رضا احمدی بندرعباسی، ساکت، و علیرضا مولایی.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴

موضوع: Qur'an -- Shiite hermeneutics -- 20th century

موضوع: نجوم در قرآن

موضوع: Astronomy in the Qur'an

شناسه افزوده: پیوندزنی، مهدی، ۱۳۵۹ -

شناسه افزوده: سازمان فضایی ایران

شناسه افزوده: مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت رصدگر عمق آسمان، واحد فناوری

رده بندی کنگره: ۱۶۹۶ BP۶۸/۴

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۷۹

شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۴۳۳۹

عنوان: قرآن، نجوم و کائنات

نویسندگان: مهدی پیوندزنی، مجتبی باقری تودشکی، ابراهیم صالحی، حبیب دیناروند،

عبدالرضا حیدری، زهره شهبازی، سعید اکرمی، محبوبه عربی، مرتضی پیوندزنی،

فاطمه هادیان، نواب حضرتی، سیداصغر احمدی، محسن ابراهیمی، مسعود کلبی،

رضا احمدی بندرعباسی، محسن ساکت و علیرضا مولایی.

بازنویس و سر ویراستار: سیداحمدرضا احمدپور وضعیت ویراست: [ویراسته].

ویراستاران: سیدعلی آقا حیدری، سمیرا علمدار اکبری، راضیه حقیقت

تهیه‌کنندگان: واحد فناوری رصدگر عمق آسمان و سازمان فضایی ایران

چاپ: اول ۱۳۹۸ - چاپخانه قدس قم

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

هزینه: ۷۵۰'۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۶۳۶-۱۰۰-۹۷۸-۹۷۸-۶۰۰

نشانی: قم: شهرک پردیس، بلوار دانشگاه، بلوار مولوی، پارک علم و فناوری استان قم، واحد فناوری رصدگر

عمق آسمان، کدپستی: ۳۷۴۹۱۱۳۹۷۵ تلفن: ۰۲۵۳۲۸۱۶۳۱۰ همراه: ۰۹۲۰۴۳۰۹۹۱۸

همه حقوق مادی کتاب پیش رو به تهیه‌کنندگان و حقوق معنوی آن به پدیدآورندگان تعلق دارد. کتاب با قانون

حمایت حقوق مفسران و مصنفان و هنرمندان و مالکیت فکری، مطابق است.

حق چاپ برای انتشارات رصدگر دانش محفوظ است.

تقدیم به

پیامبر اکرم ﷺ و اهل بیت پاک ایشان علیهم السلام؛
همهٔ مرزبانان و تلاشگران میدان‌های فرهنگی کشور؛
همهٔ عزیزانی که با نثار جان خویش در ایجاد امنیت و
برقراری آشتی و دوستی، نقش اساس داشتند.

www.ketab.ir

فهرست

۹	پیشگفتار
۱۱	درآمد
۱۴	سپاسگزاری
۱۵	سوره بقره
۳۶	سوره آل عمران
۵۰	سوره نساء
۵۸	سوره مائده
۶۸	سوره انعام
۹۲	سوره اعراف
۹۹	سوره انفال
۱۰۰	سوره توبه
۱۱۰	سوره یونس
۱۳۱	سوره هود
۱۴۱	سوره یوسف
۱۴۵	سوره رعد
۱۶۳	سوره ابراهیم
۱۷۱	سوره حجر
۱۸۲	سوره نحل
۱۹۶	سوره اسراء
۲۰۶	سوره کهف
۲۲۰	سوره مریم
۲۲۴	سوره طه
۲۲۸	سوره انبیاء
۲۴۲	سوره حج

۲۵۰	سورۃ مومنون
۲۵۷	سورۃ نور
۲۶۸	سورۃ فرقان
۲۷۹	سورۃ شعراء
۲۸۶	سورۃ نمل
۳۰۲	سورۃ قصص
۳۰۵	سورۃ عنکبوت
۳۱۴	سورۃ روم
۳۳۲	سورۃ لقمان
۳۳۸	سورۃ سجدہ
۳۴۰	سورۃ احزاب
۳۴۲	سورۃ سبا
۳۴۸	سورۃ فاطر
۳۶۲	سورۃ یس
۳۶۹	سورۃ صافات
۳۷۵	سورۃ ص
۳۸۰	سورۃ زمر
۳۹۱	سورۃ غافر
۳۹۹	سورۃ فصلت
۴۰۷	سورۃ شوری
۴۱۸	سورۃ زخرف
۴۲۵	سورۃ دخان
۴۲۹	سورۃ جاثیہ
۴۳۸	سورۃ احقاف
۴۴۴	سورۃ محمد
۴۴۵	سورۃ فتح
۴۵۰	سورۃ حجرات

۴۵۲	سوره ق
۴۶۰	سوره ذاریات
۴۶۵	سوره طور
۴۷۰	سوره نجم
۴۷۵	سوره قمر
۴۷۷	سوره رحمن
۴۸۵	سوره واقعه
۴۸۷	سوره حدید
۴۹۶	سوره مجادله
۴۹۸	سوره حشر
۵۰۰	سوره صف
۵۰۱	سوره جمعه
۵۰۲	سوره منافقون
۵۰۳	سوره تغابن
۵۰۶	سوره طلاق
۵۰۷	سوره ملک
۵۱۶	سوره حاقه
۵۱۸	سوره معارج
۵۲۴	سوره نوح
۵۳۰	سوره جن
۵۳۶	سوره مزمل
۵۴۱	سوره مدثر
۵۴۳	سوره قیامت
۵۴۴	سوره انسان
۵۴۶	سوره مرسلات
۵۴۸	سوره نبأ
۵۵۵	سوره نازعات

۵۵۹	سورہ عبس
۵۶۱	سورہ تکویر
۵۶۹	سورہ انفطار
۵۷۱	سورہ انشقاق
۵۷۴	سورہ بروج
۵۷۶	سورہ طارق
۵۷۸	سورہ غاشیہ
۵۷۹	سورہ فجر
۵۸۱	سورہ شمس
۵۸۳	سورہ لیل
۵۸۴	سورہ ضحی
۵۸۶	سورہ قدر
۵۹۰	سورہ زلزلہ
۵۹۲	سورہ قارعہ
۵۹۳	سورہ عصر
۵۹۵	سورہ قریش
۵۹۶	سورہ فلق
۵۹۹	منابع

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحيم

توجه به فضا و تحقیق درباره اجرام کیهانی از ابتکارات عصر کنونی نیست؛ هرچند با پیشرفت‌های شگرف انسان در حوزه فناوری فضایی و نجوم و ارسال فضاپیماهایی به سوی سیارات موفق به کشف حقایق جدید شده‌اند.

اما، خدای بزرگ حقایق علمی را در زمانی که هیچ نقطه‌ای روی زمین سخنی از فضا و اسرار آن در میان نبود در کتابش آورده است. تا راهنمای کسانی بشود که در حقانیت آن تردید دارند و با مراجعه به آن نور حق و عظمت رسالت اسلام را دریابند؛ لذا مسلمانان در راستای حرکت‌های علمی و موفقیت‌های خاص، از آن کتاب شریف الهام گرفتند و در بیشتر شهرها رصدخانه ساختند تا با گسترش این علوم به حقایق نجوم و فضا دست یابند. از همین رو نگارش کتاب‌هایی با رویکرد قرآن و علوم روز از جمله نجوم و فناوری فضایی می‌تواند هم ما را با حقایق هستی آشنا کند و هم به تسخیر و به‌کارگیری آن توانا سازد؛ به همین منظور سازمان فضایی ایران تلاش می‌کند تا همه آياتی که رابطه مستقیم و غیرمستقیم با حوزه نجوم و فضا دارند به همراه ترجمه و تفسیر در مجموعه‌ای نفیس تولید و در اختیار علاقمندان و صاحبان فکر و اندیشه قرار دهد.

در پایان، وظیفه خود می‌دانم از همه نویسندگان محترم و دست‌اندرکاران تهیه این کتاب ارزشمند تقدیر و تشکر نمایم.

سازمان فضایی ایران

محسن بهرامی

درآمد

توجه به نجوم و ستارگان در قرآن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است به گونه‌ای که خدا، بارها به نام آنها سوگند یاد می‌کند؛ چنانچه در آیات ۷۵ و ۷۶ از سوره واقعه آمده است: فَلَا أَقْسِمُ بِمَوْعِدِ الْجُومِ وَنِجْوَتِهِ لَقَسَمٌ لِّوَعْلَمُونَ عَظِيمٌ پس، به جایگاه ستارگان سوگند می‌خورم؛ اگر بدانید بی‌تردید این سوگندی بس بزرگ است.

آیات یادشده به روشنی از چشمگیر بودن سوگند به پدیده‌های نجومی، سخن به میان می‌آورند. بسیاری از مردم، علاقه مند هستند تا در زمینه نجوم و کاربرد آن در قرآن، دانستنی‌هایی را کسب کنند که همین علاقه و توجه، سبب شد تا بررسی‌ها و شبهه‌های گوناگون در بخش معارف اسلامی به‌ویژه با گرایش نجوم مطرح گردد.

واحد «فناور رصدگر عمق آسمان» از واحدهای فناور مرکز رشد علوم انسانی پارک علم و فناوری استان قم با توکل بر خدا و با بهره‌گیری از حمایت‌های آن مرکز و نیز با مشارکت «سازمان فضایی ایران» تصمیم گرفت تا با گردآوری دیدگاه‌های تفسیری در باره آیات قرآن در زمینه نجوم و ستاره‌شناسی قرآنی، گام شایسته و بایسته‌ای را هرچند کوچک، بر دارد که در آغاز، پس از بررسی فراوان پایه‌های شناختی موضوع، آشکار شد: قرآن برای تبیین معارف دینی خود از پرسمان‌های فراوانی در بخش مثال‌ها و پدیده‌های نجومی، بهره گرفته است. واحد فناور رصدگر عمق آسمان، زود، دریافت که نجوم قرآن به آن دسته از پرسمان‌های نجومی گفته می‌شود که قرآن، برای تبیین معارف دینی از آن‌ها در کالبد مثل یا تشبیه یا استعاره، بهره‌برداری کرده است. به عبارت دیگر، آیات نجومی قرآن، آن گروه از آیات هستند که کتاب آسمانی اسلام، برای فهماندن بهتر نشانه‌ها و احکام الهی، از علم نجوم بهره گرفته است و چنین آیاتی در تبیین معارف دینی، حتی در حوزه‌های اعتقادی و اخلاقی و عبادی نیز نقش موثر دارند؛ بنابراین از مهمترین نهادهایی که از راه شناخت آن، اصول اعتقادی، رفتار اخلاقی و عمل عبادی انسان رشد می‌یابد؛ همانا، دانستن علم نجوم با نگاهی اندیشگرانه است.

شاید، از همین رو است که از امام کاظم (علیه السلام) نقل می‌شود که او در نشستنی با هارون رشید، گفت: «پس از علم قرآن کریم، شریف‌تر از علم ستاره‌شناسی وجود ندارد و آن علم پیامبران و اوصیا و وارثان آنان است» (مجلسی، ۴۸، ۱۳۶۲: ۱۴۵، ۱۴۶) و از امام علی (علیه السلام) نیز نقل می‌شود که «اگر شخصی، بخشی از نجوم را از حاملان قرآن فراگیرد، ایمان و یقینش فزونی یابد و پس از آن، آیه ۶ سوره یونس را قرائت فرمود» (فیض کاشانی، ۲۶، ۱۳۶۵: ۵۲۰) که محتوای آیه آمده در روایت، چنین است: به‌راستی، بیانی یکدیگر آمدن شب‌وروز و آنچه خدا در آسمان‌هاوزمین آفرید، برای مردمی که پروا دارند؛ همواره نشانه‌هایی [آشکار] است (صادقی‌تهرانی، ۱۳۹۲: ۲۰۸).

دور از انتظار نیست که در اوج شکوفایی تمدن اسلامی، قریب‌به‌اتفاق اندیشمندان بزرگ اسلامی و ایرانی، چون بوموسی، ابن سینا، شیخ مفید و فارابی در چنان علمی، دستی بر آتش داشته‌اند و اگر به‌دوران فترت علمی جهان اسلام، نظر انداخته شود، آشکار می‌شود که علم نجوم نیز در آن دوران تلخ فترت از جایگاه خود فرو افتاده است.

قرآن چه نیکو، برای معرفی رسالت خود که به‌کمال رساندن انسان از راه تبلیغ درست و اخلاق نیکو و رفتارهای پاک و پسندیده، در موضوعات فراوانی، به‌پدیده‌های نجومی نگاه ویژه داشته است: پدیده‌هایی، چون زمین، آسمان‌ها، اجرام آسمانی و آنچه در آنهاست و اندرونی‌های آنها، مانند خورشید، ماه، ستارگان، سیارات، شهاب‌های آسمانی و نیز شب‌وروز، فصل‌های سال، سایه، طلوع و غروب و نیز فجر، شفق، مشرق، مغرب، کسوف و خسوف و حتی چگونگی ایجاد آفرینش در آغاز و چگونگی نابودی آسمان‌هاوزمین در قیامت، همه و همه از پدیده‌های نجومی به‌شمار می‌آیند که در قرآن از زوایای گوناگون و خردمندانه به آنها نگریسته شده است.

در قرآن نمونه‌هایی که به آنها سوگند یاد شده یا استناد شده یا برای تفهیم موضوعی از آنها مثال آورده شده است، فراوانند که باتوجه به ارائه همه آنها در متن کتاب، شاید، نگاه فنی را چندان خوش بیاید که در درآمد (مقدمه) کتاب، بازنویست شوند؛ از این رو، خوانندگان گرامی را به مطالعه نسخ گوناگون کتاب

که در پی می‌آید یا در آینده چاپ خواهد شد، فرا می‌خواند که سراسر، نمونه و شگفتی و گیرایی و اندیش‌جویانه‌اند.

منابع کتاب

در کتاب پیش رو از دیدگاه‌های تفسیری صاحبان تفاسیر المیزان، نمونه، مهر، ترجمان فرقان و نور که از تفسیرگران مشهور معاصراند، بهره برده شد و پس از مطالعه و بررسی پژوهشی تفاسیر ارزشمند یادشده، به‌شود نقل قول محتوایی غیرمستقیم، توسط نویسندگان گردآوری و تلاش شد تا با ویرایشی نو و به‌روز در چشم‌انداز خوانش خوانندگان گران سنگ قرار بگیرد.

ارجاعات کتاب، نخست به صورت چکیده و درون متن در پایان هر نقل قول غیرمستقیم مربوط به منبع مشخص در میان دو کمانه به ترتیب: نام خانوادگی مفسر، شماره جلد، تاریخ چاپ [سال خورشیدی] سپس شماره یا شماره‌های صفحه آمده است تا خواننده در صورت نیاز با رفتن به صفحه فهرست منابع که در پایان کتاب قرار دارد، به آسانی، مثالی دقیق منبع را به دست آورد.

ترجمه‌هایی نیز از آقایان بهرامپور، انصاریان، رضایی اصفهانی و صادقی‌تهرانی ارایه شد تا علاقه‌مندان به مطالعه آیات، با کتاب، بهتر ارتباط برقرار کنند.

هدف

هدف از تدوین چنین کتابی، ارائه دیدگاه‌های تفسیری بزرگان معارف قرآن برای تبیین بیشتر معارف دینی با استفاده از علم یا آیات نجوم است؛ اگرچه در آغاز راهیم و گام‌مان کوچک اما بازگشت به روشی قرآنی است که هم، ارتباط‌گیری با قرآن را گیراتر و شیرین‌تر می‌کند و هم، ژرفای اندیشه‌ها در یافت معارف آن را فزونی می‌بخشد.

توجه

لازم به توضیح است مبانی و روش تفسیری نجوم قرآن، مطلب مهم و زیربنایی است و در کتابی با موضوع نجوم قرآن توسط این مجموعه بررسی شده است. امید است به زودی پس از پایان ویراستاری و انجام اقدامات اداری آن، چاپ بشود و در اختیار مخاطبان محترم قرار گیرد.

سپاسگزاری

سپاس یکتای بی‌همتا را که لطفش بر ما آشکار است و ادای شکرش را توان هیچ زبانی و دریای فضلش را هیچ کرانی نیست، که اگر در وادی اش هستیم، همه، محبت اوست. الهی، ای مهربانتر از ما به ما، از تو می‌خواهیم همه کسانی را که حتی ذره‌ای در انجام این اثر، یاری مان کرده‌اند در سایه لطف و محبت بی‌کرانت، تندرست و شادکام و پیروز بدار. پدران و مادران دلسوز و گرامی و اساتید فرزانه، از همه شما قدردانی و سپاسگزاری می‌کنیم که با بخشش دانش و عمر خود، از نخستین سال‌های زندگی ما، در آموزش و پروراندن ما کوتاهی نکردید.

سروران گرامی، آقایان، محسن بهرامی، نیکنام اسماعیل‌زاده، علیرضا ملاعباسی، کامیل صمدی، مظفر خسروالحسینی، مجتبی محمدی، محمدعلی ایازی، عیسی مسترحمی و سرکار خانم‌ها رینب باقری تودشکی، سوسن دهاقین، اگر تلاش و همکاری شما نبود؛ چنین اثری، شکل نمی‌گرفت؛ از این رو، قدردان تلاش شما هستیم و بهترین آرزوها را از خدای متعال برایتان خواهانیم.

از مرکز رشد علوم انسانی پارک علم و فناوری استان قم که زمینه ساز شکوفایی این موسسه بودند کمال تقدیر به عمل می‌آید.

در پایان، ضمن سپاس بی‌کران، نام می‌بریم از موسسات و مراکز علمی پژوهشی که راه ما را برای دستیابی به محتوای آثار اندیشمندان، هموارتر کردند.

موسسه تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان [کتابخانه قائمیه اصفهان]؛ مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور به‌خاطر ارائه نرم‌افزارهای جامع التفسیر و جامع الاحادیث؛ جامعه علوم القرآن [پایگاه اطلاع رسانی فرقان]؛ مراکزهای معجم فقهی و المصطفی للدراسات الاسلامیة، به‌خاطر ارائه نرم‌افزار مکتبه‌الاهل‌البیت (علیهم‌السلام) و مرکز فرهنگ و معارف قرآن [مجموعه نرم‌افزارهای قرآن پژوهی و پایگاه دانشنامه موضوعی قرآن].

موسسه فرهنگی قرآن و عترت رصدگر عمق آسمان